

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/18633> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Henstra, Libbe

Title: Het teken van het beest : IJje Wijkstra en de geschiedenis van de viervoudige politiemoord, 18 januari 1929

Issue Date: 2012-03-27

De scharlaken vrouw (1928-1929)

Hendrik Wobbes was die dag 37 jaar geworden. Rond het spookuur verliet hij zijn woning in Kornhorn en nam de hem bekende route naar het pakhuis van zijn voormalige werkgever. Daar klom hij met behulp van een ladder, die gebruiksklaar naast de opslag lag, het pakhuis binnen. Een tijdje later daalde hij de ladder weer af en werd vervolgens ter plekke aangehouden door gemeenteveldwachter Meijer, die vanuit de stookhut alles had gadegeslagen. De hermandad hield Wobbes al een tijdje in het oog als serieuze verdachte voor meerdere diefstallen bij Storteboom in het afgelopen jaar.¹ Meijer nam meteen de zojuist gestolen zak met twaalfenhalve kilo wol in beslag alsmede de revolver die Wobbes bij zich droeg. Later werden bij huiszoeking nog eens 604 molenvellen gevonden en in beslag genomen.² Op 5 juli 1928 werd Hendrik 'zulks met het oog op den ernst van het misdrijf en de persoon van verdachte', veroordeeld tot vijftien maanden gevangenisstraf.³ Daaroverheen kwam nog een boete van acht gulden wegens verboden wapenbezit.⁴ Wobbes werd overgebracht naar de Rijkswerkinrichting te Veenhuizen waar hij zijn straf moest ondergaan. Zijn vrouw Aaltje Wobbes bleef achter met de zes minderjarige kinderen.

Aaltje Wobbes-van der Tuin hield naar eigen zeggen niet van huishouden.⁵ Reclasseringssoldaten van het Leger des Heils, die haar tijdens de vervolging van Wobbes bezochten, troffen een vervuilde woning aan.⁶ Ook de kunst van naald en draad verstond zij niet; in de hoek van de woning lag een stapel kleding op een hoop,

waarvan volgens de soldaten nog best wat te maken viel.⁷ De ervaren strijders waren eveneens verbaasd over haar ongegeneerde gedrag: ‘Ze was toen juist bezig haar jongste spruit te voeden en dit op een wijze zooals men dit misschien bij de kaffers in Afrika zou kunnen verwachten.’⁸ Van dit laatste zou de evangelist uit Opende-Zuid overigens niet hebben opgekeken.⁹ Deze had, voordat hij in 1909 naar Opende was gekomen, tien jaar als zendeling doorgebracht in Zuid-Afrika en sprak dan ook uit ervaring toen hij zei: “Daar in het donkere Afrika is de bevolking even kinderlijk en naïef als hier op de heide.”¹⁰ Het was op die heide waar Aaltje Wobbes-van der Tuin begin oktober 1898 werd geboren als jongste buitenechtelijke spruit van Hinke van der Tuin en Kornelis Alma.

De vale, vlakke heide van de Fries-Groningse grens was vanaf de achttiende eeuw een toevluchtsoord geworden voor de verschoppelingen van de maatschappij. Het was een onherbergzaam gebied waar verspreid over die heide mensen in hollen en in zelfgemaakte hutjes van plaggen woonden. Pas in de loop van de twintigste eeuw verzezen er – deels – stenen huisjes. Naast zo af en toe een verdwaalde predikant trok niemand zich het lot aan van de arme heidebewoners. Op een mooie nazomerdag rond 1850 wandelde zo’n predikant over de heide ten zuiden van Surhuisterveen. Hij zag: ‘Overal dezelfde toonelen van bittere lichamelijke en geestelijke ellende. Mannen en vrouwen, nooit door den heiligen band des huwelijks verbonden, in ontucht zamen wonende, havelooze kinderen, alleen in de school der ontbering, der liederlijkheid en zedeloosheid opgevoed; diepe onkunde en bijgevolg, vijandschap tegen alles, wat orde en regel in de maatschappij heeten mag, en hoeveel jammerlijks en ellendigs nog daar nevens, maakten naast het kommervolste gebrek en de walgelijkste onreinheid er de bestanddeelen van uit.’¹¹ Hij die de heide betrad, liet de beschaving achter zich, zoveel was duidelijk, of zoals een journalist Dantes woorden boven de hel citeerde: “Laat alle hoop varen, gij die hier binnentreedt.”¹² De heidebevolking werd tot in de twintigste eeuw grotendeels aan haar lot overgelaten.

In deze misère kwam Hinke van der Tuin in de loop van haar volwassenheid terecht. Hoewel haar grootvader en oom rond 1832 letterlijk gebrandmerkt waren als dieven, had haar vader een redelijk normaal bestaan weten op te bouwen met een klein boerenbedrijfje met enkele percelen land.¹³ Met Hinke ging het echter niet zo voorspoedig. Daarbij zou zij meer dan zestien kinderen baren.¹⁴ Na haar derde kind ging zij samenwonen met 'beroeps-bedelaar' Kornelis Alma, die ook wel Kornelis 'Tuftuf' of 'Stoomfiets' werd genoemd omdat hij zo hard kon lopen. Van deze Kornelis wordt aangenomen dat hij de verwekker van de vele kinderen was. Het in concubinaat levende stel woonde met het jaarlijks talrijker wordende kroost in een zelfgebouwd plaggenhutje waarin het gehele gezin bij elkaar op het stro sliep, dat 's avonds over de vloer werd uitgespreid.¹⁵ Later werd het gezin ondergebracht in een klein huisje van het armbestuur. De strijd om het bestaan was zwaar voor de heidebewoners. Vast werk was er nauwelijks. In het najaar was er als het meezat werk in het aardappelrooien ergens in Noord-Nederland. De rest van het jaar leefden ze van hetgeen het gehele gezin bijeenschraapte door bedelen, stropen en diefstal als noodzakelijke aanvulling op de armzalige armensteun.

De steun bleef onder de armenwet van 1854 een zorg voor kerkelijke en particuliere instellingen. De overheid was terughoudend zich in te laten met het lot van de armen. De heersende opvatting was dat mensen armoede aan zichzelf te danken hadden door luiheid, verkwisting en ongodsdienstigheid.¹⁶ Dat de overheid mettertijd een toenemende rol ging spelen in de armenzorg had minder een humanitaire achtergrond dan een politionele.¹⁷ Steun vanuit de gemeente middels Burgerlijke Armenbesturen kon plaatsvinden, wanneer 'de algemene veiligheid en orde eisen, dat de behoeftigen niet van honger sterven, opdat zij zich niet geneigd gevoelen tot bedelarij, diefstal, plundering en misschien wel tot opstand'.¹⁸ De opdracht voor armbesturen was dus alleen bij absolute onvermijdelijkheid minimale steun te verlenen. Doordat particuliere instellingen waaronder de kerk het aan het eind van

de negentiende eeuw financieel moeilijker kregen, werd de rol van de overheid hierin echter groter.¹⁹ ‘Onbruikbare armen’ – bejaarden, weduwen en invaliden – die braaf en aangepast waren, hadden de voorkeur bij kerken voor hun liefdadigheid; de overigen – werklozen en lastige, onaangepaste armen – kwamen terecht bij de armmeester, van wie de heidebewoners niet veel te verwachten hadden.²⁰ Bij de autoriteiten genoten controle en repressie immers de voorkeur boven hulpvaardigheid.²¹

De heidebewoners waren wars van buiten de heide heersende normen en waarden en stonden vooral vijandig tegenover gezagsdragers. Deze betraden dit gebied dan ook liever niet onbewaand.²² De plaatselijke koddebeiers waren goed bekend met de veelal in concubinaat levende ‘heidepieken’ en zelfs de burgemeester kende velen van hen bij naam en toenaam. Zo was ook de huishouding van Hinke en Kornelis berucht bij de autoriteiten. De politie kwam meermalen in aanraking met gezinsleden, die verdacht werden van onder meer bedelarij, diefstal, mishandeling, brandstichting en betrokkenheid bij een moordaanslag.²³ De burgemeester beschouwde Hinke van der Tuin als een ‘zedelijk zeer laagstaande vrouw’.²⁴ Hij achtte haar onbetrouwbaar, leugenachtig en met haar huisgenoot en kinderen tot veel dingen in staat.²⁵

Twee maanden voordat Hinke beviel van Aaltje, trok er weer een predikant over de heide. Zijn verslag doet aan gesignaleerde ellende niet onder voor dat van zijn collega bijna vijftig jaar daarvoor.²⁶ Wat deze predikant naast de bekende misère vooral aangreep, was de meedogenloosheid van de aldaar opererende armmeester die willens en wetens de arme mensen liet verkommeren.²⁷ Het is waarschijnlijk ook deze armmeester geweest die een dringend hulpverzoek voor een van ‘zijn’ armen eens had beantwoord met: “Laat ze verrekken”, “Laat ze sterven”.²⁸

In deze omstandigheden had Aaltje van der Tuin een weinig plezierige jeugd. Het gebrek aan opvoeding, het opgroeien in ‘het wild’, veroorzaakte buiten de heidevelden aanpassingsproblemen. Ze groeide op in armoede, in een omgeving waarin werd ver-

trouwd op primitieve instincten. In deze voortdurende strijd in het levensonderhoud te voorzien, werd het veelal talrijke kroost op jonge leeftijd gestimuleerd zijn eigen bestaan te bekostigen. Niet lang na het voldoen aan de leerplicht, die in 1901 was ingesteld, was ook voor Aaltje de tijd gekomen haar eigen boontjes te doppen. Zoals veel meisjes van haar leeftijd werd Aaltje van der Tuin uitbesteed om als huishoudster te dienen.

Op haar vijftiende kwam zij in dienst bij de 58-jarige Guitzen Wobbles te Opende, die drie jaar eerder zijn vrouw had verloren. Het duurde niet lang of Aaltje raakte zwanger. Vier weken voor de geboorte van haar eerste kind huwde zij in oktober 1914 met Hendrik, de zoon des huizes die zeven jaar ouder was dan zij. Binnen dit huwelijk zouden zes kinderen worden geboren.²⁹ De eerste vijf jaren van hun huwelijk bleef het echtpaar in Opende bij de oude Guitzen Wobbles wonen. In de tijd dat Hendrik onder de wapenen was, kwam het tot een aanvaring tussen Aaltje Wobbles-van der Tuin en haar schoonvader. Guitzen Wobbles zou naar 'verboden vruchten' hebben willen grijpen, waarop Aaltje Wobbles met haar kind was gevlucht naar haar ouderlijk huis. Enkele dagen later stormde Guitzen Wobbles onder invloed van alcohol, vloekend en zwaaiend met een revolver de woning van Aaltje Wobbles' ouders binnen.³⁰ Hij kwam voor Aaltje. Zij was echter niet aanwezig, zodat Guitzen Wobbles weer vertrok. De reden voor zijn alcoholbeladen tocht van Opende naar Rottevalle, waar Aaltjes ouders inmiddels woonden, werd ook voor het gerecht niet opgehelderd. Guitzen Wobbles verdween wegens bedreiging voor een maand achter de tralies.³¹ Een paar maanden later lag Aaltje Wobbles overhoop met haar schoonzuster, die een paar huizen verderop woonde. Zij verdacht Aaltje van diefstal.³² Alsof dit nog niet genoeg was, belandde in deze periode, zo vertelde Aaltje later, ook Hendrik in het gevang; hij zou haar met een mes hebben gestoken.³³ Al met al niet de tekenen van een harmonieus en gelukkig huwelijk.

Aaltje Wobbles zou later klagen over de beproevingen in haar huwelijk met Hendrik. Hij zou een slechte, ruwe man zijn, een

dronkenlap die haar in dronkenschap regelmatig mishandelde.³⁴ Zo zou hij haar eens de haren uit het hoofd hebben getrokken, haar doof hebben geslagen, haar wel eens een revolver op de borst hebben gezet en meer dan eens zijn revolver binnenshuis hebben leeggeschoten.³⁵ Het was een wonder, zo meldde ze met pathos aan de secretaris van het armbestuur, dat ze het er levend had afgebracht tot dan toe. Ze had dan ook al snel een afkeer gekregen van haar man.³⁶ Wijkstra, die Aaltjes klaagliederen ook had aangehoord en ook de kogelgaten in Wobbes' huis had opgemerkt, was van mening dat Aaltje, ondanks de feitelijk doorstane beproevingen, overdreef.³⁷ Hoe dramatisch het werkelijk is geweest? Hendrik Wobbes kon bogen op een redelijke reputatie – hij was 'niet slecht' in de dagelijkse omgang, maar keek wel eens te diep in het glaasje – maar zijn vrouw Aaltje stond bekend als een 'ondeugende, leugenachtige vrouw', een 'zeer slechte vrouw' die haar man 'in alle opzichten bedroog'.³⁸ Volgens Ijje Wijkstra waren Hendrik en Aaltje Wobbes aan elkaar gewaagd. Door jarenlange ervaring was Aaltje Wobbes een volleerd artieste geworden in het liegen en bedriegen van haar man. Ijje Wijkstra voegde hieraan toe: "Trouwens zij maakten elkaar niet veel op dat gebied, want nooit heb ik twee getrouwde mensen ontmoet die elkaar zóó volmaakt wantrouwden en misleidden."³⁹ Al vroeg in hun huwelijk ontving zij volgens Wijkstra heimelijk mannen en zij stond daar ook om bekend: "Toen ik intiem met haar was, heeft zij mij die dingen ook wel verteld. Wobbes had zijn vrouw wel in de gaten. Hij was anders altijd 's nachts op pad om te stelen enzovoort, maar ten slotte bleef hij veel thuis om op zijn vrouw te passen."⁴⁰ Opvallend is wel dat volgens het volksgerucht Wobbes het dievenpad koos om zijn vrouw te plezieren, die dolgraag luxe, moderne, kleurrijke kleding met bijpassende schoenen volgens de laatste mode wilde hebben.⁴¹ Met Wobbes' arrestatie viel die bron weg, zodat een verlangen naar een ander, nieuw bestaan zal zijn toegenomen.

Sinds de opsluiting van kostwinner Hendrik diende Aaltje Wobbes nog vóór zijn veroordeling een steunverzoek in bij het

Burgerlijk Armbestuur.⁴² Onder anderen armmeester Reinder Zetsma uit Opende werd op onderzoek uitgestuurd. De 65-jarige vrijgezel Zetsma was als armmeester de juiste man op de juiste plaats. Iedere zaterdagmorgen werd de steun door Zetsma uitbetaald aan de steungerechtigden. Zij kwamen echter nooit verder dan Zetma's achterdeur; niemand werd binnengelaten. Zijn zuinigheid was berucht: zo had deze alleenstaande man geen huisdier, omdat hem dat, zo had hij berekend, veel te veel geld zou kosten.⁴³ Hoewel met de Armenwet uit 1912 de situatie voor de armen wel wat verbeterde, laat het zich raden wat deze zuinige kluizenaar nodig achtte voor zijn steunbehoevende medemens. Zijn reputatie als gierigaard werd hem overigens acht jaar later noodlottig.⁴⁴

Het Burgerlijk Armbestuur van de gemeente Grootegast bestond uit acht personen en kon zelfstandig besluiten bijstand te verlenen aan ingezetenen. Het reglement van de gemeente Grootegast omschrijft het aldus: 'Indien ondersteuning wordt verleend, wordt zij verstrekt in zoodanigen vorm en in zoodanigen mate, als met het oog op de behoeften en de persoonlijke eigenschappen in verband met de omstandigheden van den arme het meest gewenscht is om hem wederom in staat te stellen in het onderhoud van zich en zijn gezin te voorzien. Indien evenwel de kans om den arme wederom tot zelfstandigheid te brengen uitgesloten moet worden geacht, mag de ondersteuning niet meer bedragen dan voor het levensonderhoud noodzakelijk is.'⁴⁵ Naast summiere steun aan mensen in hun thuissituatie gaf de gemeente Grootegast de voorkeur aan steun middels opname in het in 1892 gebouwde armenhuis, doorgaans werkhuis genoemd, dat strategisch gelegen was in het meest zuidelijk puntje van de gemeente, in de periferie van de beschaafde wereld, op de heide van Opende-Zuid.

Voor de meeste hulpbehoevenden was opname in het armenhuis geen prettig vooruitzicht. De barmhartigheid van de gemeenschap uitte zich in een streng regime waaraan bewoners moesten voldoen op straffe van korting of uitzetting. Dit alles onder bege-

leiding van moraliserende vermaningen, waarbij een onderdanige opstelling een vereiste voor steun was.⁴⁶ Een eigen leven werd de bewoner niet gegund. Vrouwen en mannen werkten en sliepen gescheiden, ook al waren ze gehuwd. Mannen, vrouwen en kinderen, iedereen werd tewerkgesteld. Mannen zwoegden op het land van het armenhuis en vrouwen ijverden in de huishouding. Kinderen werden veelal uitbesteed aan sociaal bewogen inwoners, die bereid waren plaats in te ruimen voor jeugdige, goedkope hulpkrachten. De strenge winter van 1928 veroorzaakte een stijging in het aantal hulpbehoevenden. De vorst leidde tot een toenemende beperking van de bedrijvigheid in de bouw en landbouw; de spade doorsneed de grond niet meer en ook het hout liet zich niet meer vormen tot een klomp. Hierdoor steeg het aantal aanvragen bij het armbestuur. Omdat het ook om grote gezinnen ging, werden er in deze periode meer mensen in de thuissituatie gesteund. Bij de behandeling van de begroting voor 1929 in oktober 1928, waarin de abnormale situatie van dat moment door het armbestuur werd erkend, klonk toch een dringend verzoek zo veel mogelijk mensen in het armenhuis op te nemen.⁴⁷

In de vergadering van 18 juli 1928 werd besloten Aaltje Wobbés te steunen. Per week mocht zij voor *f* 6,- levensmiddelen halen bij de plaatselijke bakker en winkelier. Zes gulden was zoals bedoeld niet bepaald royaal, maar dit was dan ook niet alles waartoe het armbestuur besloot. De armmeesters hadden bij hun onderzoek ter plaatse niet alleen de fonograaf gezien, maar ook twee redelijk nieuwe fietsen. Deze in de ogen van het armbestuur overbodige zaken werden getaxeerd op een waarde van *f* 120,-. Hieruit zou, zo was de redenatie, Aaltje Wobbés zo lang Wobbés' detentie duurde *f* 2,- per week kunnen halen.⁴⁸ Voor het overige levensonderhoud waren naar de mening van het armbestuur de vruchten van het erf voldoende: een grote tuin met zomervruchten, winteraardappelen, een perceeltje haver en een kippenhok met 75 kippen.⁴⁹ Hoewel Hendrik Wobbés vanuit gevangenschap zowel zijn vrouw als het armbestuur liet weten dat de fonograaf en

de fietsen niet mochten worden verkocht, bleef het bestuur onvermurwbaar. De uitdrukkelijke weigering tot verkoop van zijn eigen spullen weerhield zijn vrouw Aaltje overigens niet de Gazellefiets, de haver, de kippen en het kippenhok toch van de hand te doen.⁵⁰ Ook de fonograaf werd te koop aangeboden. Wegens de aanhoudende, strenge winter werd vanaf eind november besloten een aantal mensen, onder wie Aaltje Wobbes, een aanvulling op de steun van f 1,50 per week toe te kennen.⁵¹ Daarnaast kreeg Aaltje Wobbes nog een eenmalige toelage van f 19,50 voor brandstof, waarmee ze het moest doen totdat haar kostwinner terugkwam.⁵²

Tijdens zijn gevangenschap lieten veel mensen Hendrik Wobbes' woning links liggen. Na diens arrestatie was er immers voor de meeste mannen geen reden zijn woning te bezoeken; daar als man alleen komen, zou door de reputatie van Aaltje praatjes te weegbrengen. Ook IJje Wijkstra was voor dergelijk geroddel beducht. Een paar weken na Wobbes' arrestatie betrad hij echter toch diens woning. Zoals hij later gedetailleerd uiteenzette, gebeurde dat op een middag in augustus 1928, toen hij voor een boodschap naar Egbert Boon fietste. Iedereen die vanuit de Snijperij naar Egbert Boon moest, passeerde de woning van Hendrik Wobbes. De 57-jarige Boon exploiteerde in zijn geboortehuis een koper- en blikslagerij en een barbierzaak. Van verre kwamen de mensen om zich te laten knippen, scheren of hun scheermessen te laten slijpen, maar bovenal om te luisteren naar de sterke verhalen die Egbert Boon opdiste. "Hij loog alles aan elkaar vast!" was de plezierige herinnering van een oude klant.⁵³ Later wist Egbert Boon ook de autoriteiten te boeien met sterke verhalen. De laatste roddels werden afgewisseld met verhalen over gekwelde mensen uit vervlogen tijden. IJje Wijkstra, die van jongs af aan hiervoor een voorliefde toonde, genoot van Egbert Boons verhalen, die hem ongetwijfeld herinnerden aan de winteravonden uit zijn jeugd dat hij luisterde naar de verhalen van de oude mannen rond de houtkachel. Tijdens zijn gevangenschap zou IJje Wijkstra nog vaak terugdenken aan die oude verhalen, waarvan hij er ook een

aantal op papier zou zetten. Niet alleen passeerden vele mensen, hetzij dood of levend, bij Egbert Boon de revue, in diens afwezigheid ging ook Boon vanzelfsprekend over de tong.

Egbert Boon was vroeg weduwnaar geworden en bleef achter met drie kinderen. Niet lang daarna trok een achttien jaar jongere huishoudster bij hem in. Deze Fokje van der Tuin was een oudere zuster van Aaltje Wobbes. Vier jaar na het derde kind dat Fokje hem had geschonken, besloot Egbert Boon, naar verluidt onder druk van zijn familie, met haar te trouwen. Tegen die tijd waren Hendrik en Aaltje Wobbes al een jaar of vier hun bureu.

Toen IJje Wijkstra langsfietste, tikte Aaltje Wobbes op het raam en kwam ze even later buiten. Toen ze vroeg waarom hij sinds Wobbes' afwezigheid niet meer langskwam, antwoordde hij dat daar gepraat van zou komen. Aaltje Wobbes prikkelde IJje Wijkstra toen ze zei daarvan niet onder de indruk te zijn. Zij vroeg hem haar te helpen met wat klusjes. In ruil daarvoor mocht hij de 'spreekmesien', die IJje Wijkstra samen met Hendrik Wobbes graag en vaak had laten spelen, onbeperkt gebruiken.⁵⁴

IJje Wijkstra was altijd al gecharmeerd geweest van Aaltje Wobbes' verschijning. Ze was klein van gestalte, gezellig in de omgang en had een intrigerende, uitdagende oogopslag.⁵⁵ Wat hem ook zal hebben aangesproken was haar onverschilligheid voor de sociale omgeving, die de hare niet was. Toen Aaltje Wobbes na de moord voor hem inmiddels de verraderlijke scharlaken hoer van Babylon was geworden, was hij nog wel lyrisch over haar uiterlijk: 'Zij was een vrouw van buitengewone schoonheid en van weelderigen lichaamsbouw. De zware borsten gaven den indruk als kon er een kalf aan verzadigd worden. Ook was ze geen huldigster van de slanke lijn; want zij zat op een breede ouderwetsche knopstoel maar haar ronde heupen en zware dijen stonden aan beide kanten nog wel 'n handbreed over.'⁵⁶

IJje Wijkstra was naar eigen zeggen niet van plan in te gaan op haar verleidelijke aanbod. Enige dagen later nam Aaltje Wobbes echter weer contact op. Zij kwam bij hem langs om zijn moeder te

vragen kousen te breien voor de kinderen. Vrouw Wijkstra stemde hiermee in, zodat Aaltje Wobbes de komende tijd reden had om regelmatig binnen te lopen aan de Polmalaan. IJje Wijkstra had naar eigen zeggen wel in de gaten waar Aaltje Wobbes op aanstuurde, maar hij durfde zijn vingers daar niet aan te branden. Wel hielp hij haar met wat klussen; zo had hij de fietsbanden gelapt, klompjes voor haar kinderen gemaakt en brandhout gehakt en ook leende hij haar wat geld. Aaltje Wobbes kwam ook steeds vaker zonder aanleiding bij hem langs. Op een gegeven moment kwam ze in het achterhuis, waar IJje bezig was met klompenmaken. Zij kwam naast hem zitten op het klompblok en al gauw omhelsde ze hem. Na wat tegenstribbelen vroeg IJje Wijkstra hoe het met haar man zat, waarop ze zei dat Hendrik Wobbes hetzelfde had gedaan tijdens zijn diensttijd.⁵⁷

De weerstand van IJje Wijkstra was zwak. Toen zijn moeder op een dag niet thuis was, stelden Aaltjes kinderen haar hiervan op de hoogte. Meteen ging ze naar hem toe en ze bleef de hele dag bij hem en, zoals hij later hierover zou melden: “Zij wilde er toen maar steeds op aan, en toen is ’t er ook op aangegaan.”⁵⁸ IJje Wijkstra redeneerde de overspelige relatie weg door zich voor te houden dat hij er altijd nog mee kon ophouden, maar, zo schreef hij later: “Zij kleepte zich reusachtig op, witte kousjes, verlakte schoentjes, enzoovoort.”⁵⁹ Ook zijn bezorgdheid over de terugkeer van Hendrik Wobbes werd door Aaltje Wobbes telkens laconiek beantwoord met “Wobbes komt toch niet weer” en “Ik wil niet meer met hem, ik ga met den eersten den besten, die mij mee wil hebben”.⁶⁰

In de wintermaand december zou Aaltje Wobbes volgens Wijkstra wel vijftig tot zestig keer bij hem langs zijn geweest. Het zat hem echter niet lekker. Natuurlijk deed het frequente contact bij velen de wenkbrauwen fronsen, maar wat hem vooral stoorde, was dat de mensen hem deze verhouding onder de neus begonnen te wrijven.⁶¹ De afkeuring die hij nu ongevraagd ontmoette, zal bij hem het oud zeer van zijn eerdere relatiebreuk boven hebben ge-

bracht.⁶² Meer en meer zagen IJje en Aaltje elkaar; ook bleef hij regelmatig bij haar slapen. Volgens Aaltjes oudste dochter kwam IJje Wijkstra regelmatig 's avonds langs, lag dan bij Aaltje Wobbles op de vloer te slapen en bleef tot 's morgens vroeg.⁶³ Zoals IJje zich herinnerde: “ik bleef er dan halve en heele nachten, kreeg ook weinig of geen slaap meer.”⁶⁴ Aaltje Wobbles wilde nu ook bij hem intrekken.⁶⁵

IJje Wijkstra raakte verstrikt. In tegenstelling tot anderen, zoals zijn vrienden Karel Friso en Durk Tabak, die zo nu en dan het gezelschap van Aaltje Wobbles zochten, liet hij zich meeslepen in de relatie en claimde hij haar als de zijne. Hierdoor plaatste hij zich in een positie waarin hij allerlei vrijers van haar af moest slaan. Op de Surhuisterveense markt had Aaltje Wobbles zich volgens IJje ‘door lonken en lokken, ten slotte een leger van aanbidders verworven, bestaande uit boeren, kooplieden en politieagenten met welker troep medeminnaars ik terzijner tijd natuurlijk de noodige heibel en ergernis kreeg, zoodat het soms bijna tot ongelukken kwam; maar’, pochte IJje Wijkstra, ‘dank zij hun ontzag voor mijne Mauser karabijn gingen zij niet tot daadwerkelijke dwaasheden over, zij wenschten niet ontijdig tot hunne vaders vergadert [sic] te worden daarvan zagen ze liever van Aaltje af – wat nogal verstandig was, nietwaar?’⁶⁶ Het duurde dan ook niet lang of IJje Wijkstra en Aaltje Wobbles hadden als bijslaap een geladen Mauserpistool. Dat was geen overbodige luxe; zo werd een nachtelijke woordenwisseling met enkele ‘bandieten’ uit Opende-Zuid, bekenden van Hendrik Wobbles die eveneens Aaltje Wobbles’ gezelschap zochten, in IJje Wijkstra’s voordeel beslecht dankzij diens Mauser.⁶⁷

Zijn vrienden zagen met lede ogen aan hoe IJje vervreemd raakte van zijn omgeving. Jan Hut, Durk Tabak, Karel Friso, Derk Postema, allen drongen er bij IJje op aan te stoppen met zijn omgang met Aaltje Wobbles. Voor hen kon zij nooit meer zijn dan een avontuurtje. Het kwam zo ver dat IJje Wijkstra hen begon te wantrouwen; zij zouden achter zijn rug om iets met Aaltje Wobbles willen. Dit idee veroorzaakte onder meer een verkoeling in

de vriendschap met Karel Friso. Ook die had er geen geheim van gemaakt dat Aaltje Wobbles hem bekoorde. Aaltje Wobbles wantrouwend stelde IJje Wijkstra zich agressief op jegens Karel Friso en anderen. Uiteindelijk durfde Friso zich niet meer te vertonen bij Aaltje Wobbles uit angst voor IJje Wijkstra, die, zo herinnerde Friso zich, 'vuur spuwde'.⁶⁸ Aaltje Wobbles stimuleerde de onderlinge twist tussen IJje Wijkstra en zijn vrienden.⁶⁹

Zij wilde haar bestaan ontvluchten. Ze had genoeg van haar elendige leven, ze had genoeg van haar man, die zij volgens IJje Wijkstra ieder uur dood wenste, ze wilde weg en wel naar Limburg, met IJje Wijkstra.⁷⁰ In hem meende zij waarschijnlijk iemand gevonden te hebben, die haar uit haar misère kon redden. Hij behandelde haar veel beter dan haar man ooit had gedaan en hield haar veel meer gezelschap.⁷¹ Wijkstra toonde echter weinig animo voor een Limburgs avontuur. Hij zag er voor zichzelf geen toekomst en stond ook zo besluiteloos in de relatie, omdat hij bleef piekeren over de onvermijdelijke terugkeer van Aaltjes wettige echtgenoot Hendrik Wobbles.⁷² Aaltje Wobbles bleef proberen hem mee te krijgen door hem af te zonderen van zijn omgeving. Hun 'onzedelijke verhouding' was een eerste stap, maar zij begon ook actief IJje en zijn vrienden tegen elkaar op te zetten. Zo lokte zij volgens Egbert Boon een aanvaring met Durk Tabak uit. Tabak had IJje de relatie met Aaltje afgeraden, maar volgens Aaltje Wobbles had hij haar bezwangerd en ze drong er bij IJje dan ook op aan hem dood te schieten.⁷³ Een gewapende IJje Wijkstra zou naar Durk Tabak zijn gegaan. Deze slaagde er met hulp van Jan Hut echter in IJje Wijkstra te kalmeren en hem te overtuigen dat dit valse praatjes waren en dat Tabak helemaal geen plannen had met Aaltje Wobbles.⁷⁴ Of dit zich ook inderdaad zo heeft afgespeeld, is onbekend. Het verhaal van Boon, die volgens Aaltje ook een wellustig oog op haar had gericht, is nimmer tegen het licht gehouden.

Een extra impuls voor Aaltje Wobbles om haar heil ergens anders te zoeken, was het bericht dat de eigenaren het huis waarin

zij woonde, wilden verkopen. In de koude maand december kreeg zij te horen dat de eigenaren hiertoe een zaakwaarnemer hadden ingeschakeld.⁷⁵ Deze bezocht Hendrik Wobbes in Veenhuizen om te bespreken of Wobbes zelf het huisje kon kopen.⁷⁶ Hendrik Wobbes wilde of kon niet op dit aanbod ingaan en er werden maatregelen genomen voor de openbare verkoop van het erf en de woning. Dit betekende wel dat Aaltje Wobbes en haar kinderen op zoek moesten naar een nieuw onderkomen. In de eerste week van januari werd de aankondiging geplaatst van de openbare verkoop, die op vrijdagavond 18 januari 1929 te Doezum zou worden gehouden.⁷⁷

Het ging niet goed met IJje Wijkstra's moeder, die meer en meer last kreeg van haar reuma. Aan haar inwonende spruit had ze niet zoveel, die was met zijn hoofd bij 'dat mens van Wobbes'. Uiteindelijk besloten vrouw Wijkstra en haar zonen IJje, Derk en Hendrik, dat zij onderdak zou krijgen bij zoon Hendrik die verderop aan de Polmalaan woonde. Ondanks de zorgelijke toestand van zijn moeder was IJje Wijkstra toch verheugd over dit besluit. Nu kon hij dan eindelijk ongestoord zijn gang gaan, zoals hij later zei: 'Ik wilde alleen wonen, wilde den vroolijken vriendenkring bij mij hebben. Dat kon nu niet om moeder; ik ging 's avonds naar de vrienden. Maar als ik alleen woonde, konden ze bij mij komen. Dat leek mij een mooi leven.'⁷⁸ De zaken liepen echter niet helemaal zoals hij zich had voorgesteld. Niet lang na het vertrek van zijn moeder, mogelijk al na de eerste nacht, trok Aaltje Wobbes bij IJje Wijkstra in.⁷⁹ Volgens Aaltje had IJje haar na het vertrek van zijn moeder voorgesteld bij hem te komen werken als huishoudster. Hij zou hebben gezegd: "Nu weet ik goeden raad; kom jij bij mij als huishoudster voor twee gulden per week en kost en inwoning, dan doen ze de kinderen wel in het werkhuis, daar hebben ze 't goed; dan heb jij het goed en ik heb hulp."⁸⁰ IJje Wijkstra had een ietwat andere lezing. Op het moment dat Aaltje Wobbes vernam dat zijn moeder wegging, zei zij: "Dan kan ik meer bij je komen." Hij stemde hiermee in, en er werd besloten haar eigen-

dommen op te halen. De kinderen zouden achterblijven. Wijkstra dacht: “dat is mijn zaak niet; ’t zijn Aaltjes kinderen; die moet dat verantwoorden. Toen was zij bij mij.”⁸¹

In de avond van 3 januari werd de inboedel uit de woning van Wobbes gehaald. Dit zou met de aankomende verkoop van die woning uiteindelijk toch hebben moeten gebeuren. IJje Wijkstra, diens achterneef en een vrachtrijder uit Opende verhuisden de huisraad, bestaande uit drie stoelen, twee kachels, vaasjes van de kast, een wasketel en de garderobe van Aaltje Wobbes, naar de Polmalaan. De kinderen sliepen onwetend van dit alles in de bedstee. Ze bleven achter in de door vrieskou aangevallen woning met als voedsel een half roggebrood en wat witbrood.⁸² De situatie bleef niet lang onopgemerkt. De burens Egbert Boon – Aaltje Wobbes’ zwager – en Wieger Pantjes troffen de kinderen de volgende morgen verlaten in de woning aan. Hoewel de suggestie wordt gewekt, dat de ontdekking van een bijna verlaten woning pas die morgen plaatsvond, is het onwaarschijnlijk dat met name het echtpaar Boon niet van de verhuizing wist. Sterker, naar verluidt zou Aaltje samen met haar zuster het plan hebben bedacht de kinderen achter te laten onder het toezien van tante totdat de gemeente, voor een voldoende feit geplaast, de zorg zou overnemen.⁸³

Die middag, 4 januari, meldde de gemeenteveldwachters Meijer, Van der Molen en rijksveldwachter Hoving zich bij de woning van IJje Wijkstra. Ze waren rond twee uur die middag ingelicht, kwamen nu verhaal halen en probeerden Aaltje Wobbes te bewegen naar haar kinderen terug te keren. Als ze dit zou weigeren, dan zou proces-verbaal worden opgemaakt, wat kon leiden tot een celstraf van wel tweeënhalft jaar. Aaltje Wobbes stelde zich ‘onverschillig en brutaal’ op jegens het fysieke overwicht en de dreigementen van de drie dienders, die er niet in slaagden haar te overtuigen. Ze was ondubbelzinnig in haar weigering: “Ik wil toch ook niet weer bij mijn man wanneer die terug komt. De gemeente moet maar met mijn kinderen redden” en “ik denk er niet aan

naar mijn kinderen terug te keren, liever ga ik in de kast dan naar die rotzooi terug. Ik ben nu huishoudster en kan hier mijn kinderen ook niet hebben.”⁸⁴ Volgens eigen zeggen was ze rond de jaarwisseling nog naar het gemeentehuis gegaan met het verzoek de kinderen op te nemen in het werkhuis. De aanwezige ambtenaar zou hebben toegezegd dit te zullen doorgeven.⁸⁵ De notulen van de eerstvolgende vergadering op 16 januari maken geen melding van een dergelijk verzoek.⁸⁶ Dat ze niet terug wilde naar haar man was inmiddels ook het armbestuur bekend.⁸⁷

Met haar weerspannige houding maakte Aaltje het zich niet gemakkelijk. De kinderen werden de dag na het veldwachtersbezoek in het werkhuis opgenomen.⁸⁸ Had Aaltje gehoor gegeven aan het dringende verzoek van de veldwachters zich bij haar kinderen te voegen, dan had ook zij daar haar intrek kunnen nemen. Ook was het niet ongewoon elders de kost te verdienen terwijl het armenhuis tijdelijk voor de kinderen zorgde. Aaltje Wobbes heeft voor zover bekend deze mogelijkheden niet verkend, maar stelde de autoriteiten met haar keuze voor een voldongen feit. In het algemeen werd de tocht naar het werkhuis als een schande gevoeld, maar voor Aaltje Wobbes sneed die ook de weg naar een nieuw bestaan af.

Op de terugreis van hun mislukte poging Aaltje Wobbes tot haar wettelijke plicht te brengen, hield Hendrik Wijkstra de drie dienders aan en drukte hen op het hart niet weer zo’n stunt, zo’n overval met drie man, uit te halen, anders kon zijn broer IJje wel eens rare dingen doen. In hoeverre de dood van Teije en Antje de Vries of IJjes reactie daarop voor Hendrik een rol speelden, blijft gissen, maar hoongelach was in ieder geval zijn deel. Deze arrogante reactie ontlokte hem volgens overlevering de verwensing dat IJje hen wat hem betreft gerust een kogel ‘in de poten’ mocht schieten.⁸⁹ De drie gezagsdragers hadden er bij Aaltje en IJje geen misverstand over laten bestaan, het zou hier niet bij blijven. In spanning wachtten Aaltje en IJje dan ook op wat komen ging.

De omgeving, die weinig ontgaat in dergelijke situaties, voerde

door haar inmenging die spanning op. De volgende ochtend ging IJje Wijkstra naar de overburen Gorter om het halfje brood te halen, dat de bakker bij hun had achtergelaten.⁹⁰ IJje was bij het raam gaan zitten en het was hun opgevallen dat hij wat nerveus naar buiten staarde. Natuurlijk was het politiebezoek ook de Gorters niet ontgaan en benieuwd als ze waren naar wat er zich had afgespeeld, vroegen ze hem, onder het opdienen van een verlate nieuwjaarsborrel, daarover uit. Deze vertelde de politie nog een keer te verwachten, waarop hij zijn irritatie en frustratie over het politieoptreden van de vorige dag niet voor zich hield. Die irritatie zou de komende dagen alleen maar toenemen.

Sinds hun samenwonen waren Aaltje en IJje het gesprek van de dag. En dat was nu juist wat IJje Wijkstra niet tolereerde. Als zoon van zijn vader trok hij fel van leer tegen iedereen van wie hij te horen kreeg dat zij opmerkingen hadden gemaakt over hem en Aaltje. Hij kreeg het dan ook aan de stok met verschillende streekbewoners. Zo haalde hij op een avond met veel tumult een kennis van diens bed, omdat die iets gezegd zou hebben over hen. Zoals koopmansvrouw Sikkema meldde: “Hij werd van woede zoo wit als een kopje, wilde naar die menschen toe, van welk voornemen hij nauwelijks was terug te houden.”⁹¹

In die koude dagen was er voor IJje Wijkstra niet veel te doen. De bouw lag stil en het was te koud om nog iets met het hout voor klompen te beginnen. Hij had nog voorraad aan brandstof en voedsel met daarbij zo’n twintig gulden in contanten, waaraan ze voor de komende weken voldoende hadden. In deze tijd waren IJje en Aaltje op elkaar aangewezen en trokken ze samen er veel op uit. Gezien de respons van de omgeving op hun relatie waren ze niet overal meer welkom. De hierdoor gekwetste IJje Wijkstra was dan ook blij dat hij nog altijd kon aankloppen bij zijn ‘oude kameraden’.⁹² Behalve bij een lagereschoolvriend uit de Peebos stond ook de deur bij de 42-jarige gereformeerde landbouwer Albert Eilander te Lucaswolde voor hen open.⁹³

Woensdagavond 10 januari brachten Aaltje en IJje een bezoek

aan Eilander, over wie IJje Wijkstra later schreef: ‘Dat is beslist een goed christen die de hemelsche en wereldsche belangen wonderlijk best weet samen te voegen. Daarom hoort hij ook net zoo lief een Polka als een Psalm.’⁹⁴ Eilander zal wel iets herkend hebben van de spanning waaronder IJje en Aaltje sinds hun samenwonen gebukt gingen. Albert Eilander zelf werd achttien jaar eerder ter verantwoording geroepen door de gereformeerde kerkenraad van Boerakker voor een zwangerschap waaraan hij geen schuld zei te hebben. Zijn toenmalige vriendinnetje, dat diende bij een winkelier in Lucaswolde, beschuldigde hem de verwekker te zijn van haar ongeborn kind. Voor de kerkenraad ontkende Albert Eilander stellig hieraan schuldig te zijn. Toen hij zei te weten wie de schuldige was, werden hem de oren gewassen. Hij had zich schuldig gemaakt aan ‘afschuwelijke laster’ door een ‘achtbaar lid’ van de gemeente zonder bewijzen te beschuldigen.⁹⁵ Albert Eilander bleef erbij dat hij onschuldig was, zelfs nadat de ouderlingen hem wezen op het oog van de alwetende God. Desondanks ‘bezwoor [hij] met dure eeden onschuldig te zijn’, aldus een ongelovige notulist.⁹⁶ Eilander was er niet de persoon naar om zich zomaar gewonnen te geven.

Een jaar later diende hij een klacht in bij de kerkenraad, waarop een speciale vergadering werd belegd. Albert Eilander beschuldigde hierbij opnieuw het gemeentelid, de winkelier, van hetgeen hem een jaar lang was nagedragen. Twee vooraanstaande getuigen, die Eilander had meegebracht – een lid van de hervormde kerk uit Noordwijk en een van de gereformeerde kerk te Kornhorn –, bevestigden het overspel van de winkelier. Hierop wenste de kerkenraad de winkelier te spreken. Deze weigerde echter de deputatie te woord te staan. Evenmin wenste hij te reageren op de gestuurde brief. Deze ontwikkeling ontlokte de woede van de buurtbewoners, die de winkel dan ook belaagden en de ramen ingooiden, terwijl de winkelier zich had verschanst op zolder. Doordat de autoriteiten van tevoren waren ingelicht, werd erger voorkomen. Het onderbroken volksgericht schudde de winkelier wakker, die

nu in tranen voor de kerkenraad zijn zonden opbiechtte. De raad reageerde flijtjes met de vraag of deze inkeer wellicht werd ingegeven door angst voor zijn winkel en inkomen.⁹⁷ Zijn overtreding van het zevende gebod werd publiekelijk afgekondigd. Ook werd hem van de kansel een proeftijd van een jaar opgelegd, waarbij de gemeenteleden de taak kregen hem in het oog te houden.⁹⁸

Het volksgericht werd in die tijd zelf door volkscundigen omschreven als een uiting van het rechtsbewustzijn van een dorpsgemeenschap⁹⁹ of als de 'zelftucht der dorpsgemeenschap'¹⁰⁰ en de 'incarnatie van het gemeenschapsgevoel'¹⁰¹, waarbij de plegers, veelal de dorpsjeugd, dan de 'handhavers van de dorpsseer of dorpsrecht'¹⁰² waren. Het verstoorde volksgericht te Lucaswolde in 1912 was niet zozeer een reactie op een buitenechtelijke bezwangering, als wel op de onwilligheid van de winkelier zich hiervoor te verantwoorden, terwijl hun dorpsgenoot hiervoor een jaar lang ten onrechte het boetekleed had moeten dragen.¹⁰³ Of Wijkstra en Eilander ooit dit voorval hebben besproken of dat IJje Wijkstra eraan werd herinnerd tijdens zijn bezoek aan Eilander die woensdagavond, valt niet na te gaan. Zeker is wel dat IJje Wijkstra beducht was voor een dergelijk ingrijpen door de omgeving. Sinds Aaltje Wobbles was ingetrokken bij IJje werd de stemming grimmiger. IJje Wijkstra had niet alleen maar concurrerende vrijers, reëel of denkbeeldig, op een afstand te houden, maar meer en meer werden Aaltje Wobbles en IJje in het defensief gedreven. Ook zal het spookbeeld van het drama in Niebert hun onrustige nachten hebben bezorgd.

In de herfst van 1926 verwelkomde een koopman te Niebert als zijn nieuwe huishoudster de zeven jaar jongere vrouw van zijn neef, 'Harm Snoetje'. Zij had drie van haar zes kinderen meegenomen. Het was een publiek geheim dat zij samenleefden als man en vrouw. Hoewel niet iedereen gelukkig was met de 'onzedelijke verhouding', duurde het tot juni 1927 voordat 'het volk' ingreep met een gericht. Van invloed op de gebeurtenissen in juni was het verschijnen van 'Harm Snoetje', die op theatrale, beschonken wij-

ze zijn wettige echtgenote probeerde terug te winnen.¹⁰⁴ Dit was niet naar de zin van de in Opende geboren en getogen Taekje en dat liet ze weten ook. Daarop dreigde haar man zich door de tram te laten overrijden.¹⁰⁵ Hij voegde de daad bij het woord en ging op de rails liggen, maar de laatste tram was inmiddels al gepasseerd. Daarna scherpte hij zijn zakmes aan de rails en dreigde: “Dan snijd ik mij den kop af.”¹⁰⁶ Zijn vrouw, die hiervan niet onder de indruk was, liet hem achter op de rails. De volgende morgen stond zijn fiets nog bij het huisje en bij de rails lag zijn pet. Van ‘Harm Snoetje’ ontbrak echter elk spoor. Hij was ook niet in zijn woning. De burgemeester, aan wie Taekje de verdwijning had gemeld, probeerde haar te bewegen naar haar wettige man terug te keren, maar zonder succes: “Ik ga niet meer naar mijn man terug, want die kan het mij niet zoo goed geven als Harm (Sjoerds).”¹⁰⁷ Drie dagen later ontbrak nog steeds elk spoor. Hierdoor deden al snel verhalen de ronde dat ‘Harm Snoetje’ was vermoord door zijn vrouw en neef. De gemeenteveldwachter en de marechaussee werden op onderzoek uitgestuurd. Spoedig werd ‘Harm Snoetje’ teruggevonden. Hij had zich schuilgehouden op zijn zolder. Een week nadat ‘Harm Snoetje’ was gelokaliseerd, keerde een groep baldadige, beschonken jongeren zich tegen Taekje en Harm Sjoerds.

In de avond van 18 juni zag Taekje de samenscholing voor haar woning. Ze besloot dit te melden aan de marechaussee. De brigadecommandant zag geen aanleiding tot handelen over te gaan. Taekje keerde alleen huiswaarts. Later die avond gebeurde het. Enkele jongens begonnen met stenen te gooien, waardoor dakpannen en enkele ruiten sneuvelden. Onder geschreeuw en geroep ‘In naam van Oranje doe open de poort’ drong de groep jongens de woning binnen, waarbij ook enkele schoten vielen. Hierna volgde volgens een krant een ‘tafereel dat sterk doet denken aan een bloeddorstige lynch-partij van negers in Kentucky of aan een tooneel van het oproer der wederdopers, eenige honderden jaren geleden’.¹⁰⁸

Harm en Taekje werden naar buiten gesleept. In de krant werd de daaropvolgende ‘ketelmuziek’ beschreven: ‘niet tegenstaande de kinderen van de vrouw hartverscheurend schreiden. Eenmaal buiten, werden beiden in letterlijken zin uitgekleeft. Dat geschiedde vrij hardhandig. De kleeën waren tenminste aan flarden gescheurd. Toen de arme menschen in Adamskostuum stonden, zijn ze “afgekoeld” met een paar emmers water! Toen kwam het glansnummer! De optocht! De beide mishandelde lieden werden gedwongen in optocht mee te loopen door een groot gedeelte van de dorpen Niebert en Nuis, waarbij aan de vrouw werd veroorloofd kousen en een broek aan te trekken. Nadat de stoet zoo door de dorpen was getrokken, al joelende en tierende, liet men de “beklaagden” vrij, na ze nog eens op ’t hart te hebben gedrukt, zoo spoedig mogelijk weer van elkaar te gaan.’¹⁰⁹ De volgende dag deden de samenwonenden hun beklag bij de autoriteiten. Hier werd traag op gereageerd: pas tien dagen later maakte wachtheester Abraham Bouma proces-verbaal op tegen de braneschoppers. De algehele indruk was dat het daarbij gebleven zou zijn, als er in juli geen ingezonden brief werd opgenomen in het sociaaldemocratische *Het Volk*, waarin de nadruk werd gelegd op de nalatigheid van de marechaussee.¹¹⁰ In plaats van in de bureaula te belanden werd ‘de tragedie van Niebert’ een rel; niet alleen de burgemeester en de politie werden erbij betrokken, maar ook de commissaris der Koningin, de Koninklijke Marechaussee en zelfs in Den Haag leidde het tot Kamervragen.¹¹¹ Taekje bleef bij Harm Sjoerds. Sterker nog, de ketelmuziek lijkt hen eerder gesterkt te hebben in hun relatie.¹¹²

Het sprak vanzelf dat dergelijke ‘handhavers van de dorpseer’ bij IJje Wijkstra geen kans zouden krijgen. Hem zou het lot van Harm en Taekje niet overkomen. Sinds hun samenwonen had hij zijn wapens paraat. Dergelijke verregeaande bemoeizucht zou hij niet zonder slag of stoot tolereren. Zoals hij met zijn pistool de ongewenste vrijers van Aaltje verjoeg, zo zou hij ook andere ongewensten te woord staan. Door de aanhoudende druk van de

omgeving, lieten ze zich echter wel uit de tent lokken. Zo reageerde Aaltje Wobbes fel wanneer mensen haar aanspraken op haar gedrag. Zijn vrienden wezen telkens op de terugkomst van Hendrik Wobbes; hadden hij en Aaltje daar wel over nagedacht? Ijje reageerde met ‘dat zien we dan wel weer’, maar Aaltje Wobbes feller door te beweren dat zij kennis bezat die haar man voor altijd achter de tralies zou doen belanden. Hendrik Wobbes zou vijf jaar daarvoor betrokken zijn geweest bij de moord op de bejaarde Jan Modderman uit het nabije Drachtstercompagnie. De gebruikelijke verdachten waren wel gevonden, maar tot een rechtszaak was het nooit gekomen. Aaltje Wobbes’ beschuldigingen kwamen later ook de recherche ter ore, die op onderzoek uitging. Het bleken verzinsels te zijn van ‘een domme vrouw die wel eens iets zegt waarvan zij zich niet voldoende rekenschap weet te geven’.¹¹³ Hendrik Wobbes, die zich niet kon indenken dat zijn vrouw ‘zo laag zou kunnen zijn’ hem te beschuldigen van die moord, had volgens de recherche dan ook niets met de zaak van doen.¹¹⁴ De moord op Jan Modderman is sindsdien opgenomen in het register van onopgeloste zaken.¹¹⁵

Met het opsturen van het proces-verbaal dat Hoving en Meijer hadden opgesteld, kwamen de raderen van de Groningse justitiemolen in beweging. Een week nadat Aaltje Wobbes haar kinderen had verlaten, liet rechter-commissaris Herman Willem Joseph Kloppenborg haar oproepen. Een dag later, op vrijdag 11 januari, overhandigde rijksveldwachter Hoving de dagvaarding in het bijzijn van Ijje Wijkstra aan Aaltje Wobbes. Zij kreeg bevel om de volgende maandag 14 januari ’s morgens om negen uur op het kantoor van de rechter-commissaris te verschijnen. Nu was dan eindelijk een vervolg gekomen op het eerste bezoek van de drie veldwachters, waarover Ijje en Aaltje Wobbes de afgelopen dagen in spanning hadden gezeten. Ijje Wijkstra zou later beweren, dat hij er niet op had gerekend dat het een gerechtelijke zaak zou kunnen worden. Hij beschouwde het als de verantwoordelijkheid van

Aaltje Wobbles. Later schilderde IJje Wijkstra op theatrale wijze Hovings bezoek: “Zij zat te schreien en zat er over in. Ik zei tegen Hoving: “Zou zij er heen moeten?” “Ja,” zei Hoving, “anders kunnen we nog wel opdracht krijgen om haar te halen.” Ik zei: “ze kan heengaan als ze wil; dat moet zij zelf weten.” Op ’t oogenblik, dat Hoving kwam, sprong de veer van de grammoffoon; ’t was net of er een schot afging; maar Hoving sprak daar niet over. Hoving ging weg. Ik legde ’t papier op de kast. Aaltje was erg van streek. Ik zei: “’t is maar voor ’t stille verhoor en er staat niets op wat te laste gelegd wordt. Den volgenden dag was ze nog van streek; zoo deed ze zich ten minste voor. Ik bemoedigde haar, stopte ’t papier in de kachel en zei: “het loopt tóch met een kleinigheid af; ik ga wel mee; de boete kunnen we wel betalen, en op zijn hoogst komt er misschien drie weken van.” Ik begreep eigenlijk niet, dat er iets ergs was.”¹¹⁶ Over het in de kachel gooien van de dagvaarding zou IJje Wijkstra later nog aan de tand worden gevoeld, omdat het openbaar gerucht was dat IJje Wijkstra dat als provocatie in het bijzijn van gezagsdrager Hoving zou hebben gedaan.

Hovings bezoek en diens boodschap aan Aaltje Wobbles gingen als een lopend vuurtje door de omgeving. Niet verwonderlijk dat ook dit de nieuwsgierigheid van de mensen aanwakkerde. Zo had IJje Wijkstra die middag klompen afgeleverd bij Kornelis Sikkema in Kornhorn, waarbij al snel een afspraak werd gemaakt voor die avond om even bij te praten. Die avond brachten IJje, zijn harmonica en Aaltje Wobbles een bezoek aan het echtpaar Sikkema. De 52-jarige Kornelis Sikkema was koopman, een echte praatjesmaker die in zijn jonge jaren gewerkt had als omroeper op kermissen om mensen te lokken voor de voorstelling van de lilliputters, kleine Hendrik en Aaltje.¹¹⁷ Het kon niet uitblijven of het echtpaar Sikkema bracht, zoals zovelen in hun omgeving, het gesprek op de oproep die Aaltje Wobbles had gekregen. Het echtpaar slaagde er niet in helder te krijgen wat zij de komende maandag zou gaan doen; zou ze nu wel of niet naar Groningen gaan? In een poging het gesprek te beëindigen, legde IJje Wijkstra een hand op Aaltjes

knien en zei volgens Sikkema: “Wanneer je thuis blijft, slacht ik een kip en dan heb je het beter dan daar.”¹¹⁸ Toen Sikkema IJje Wijkstra wees op consequenties van het niet voldoen aan een bevel van hogerhand, zou hij Sikkema hebben geantwoord: “Daar zullen we ons dan wel mee redden.”¹¹⁹

Op zondagmiddag 13 januari kwamen Hessel Wijkstra en Fokke Sikkema, een zoon van Kornelis, langs. Zij hadden IJje geholpen met de verhuizing van Aaltje Wobbes' spullen. Ook zij brachten het gesprek op de oproep voor de volgende dag. Hierop zou IJje gezegd hebben: “Als Aaltje daarheen wil dan mag ze wel gaan, maar als ze niet wil dan mag ze ook wel thuis blijven.” Op de opmerking van Fokke dat als Aaltje Wobbes niet zou gaan, er gedoe van zou komen, antwoordde IJje geïrriteerd: “Daar zal ik dan wel mee redden.”¹²⁰ Die maandagmorgen liet Aaltje Wobbes verstek gaan. Met het niet verschijnen zette zij niet alleen de plaatselijke politie maar ook justitie in de persoon van Kloppenborg te kijk. Voor de autoriteiten was dat onacceptabel. Niet alleen was een politiemacht van drie man sterk er niet in geslaagd Aaltje Wobbes op het juiste pad te dirigeren, maar ook een officiële justitiële oproep had geen indruk gemaakt. Het antwoord waarop de rechter-commissaris zich beraadde, diende krachtig te zijn. Aaltje Wobbes werd opnieuw opgeroepen voor hem te verschijnen en wel voor de komende vrijdagmorgen 18 januari om kwart over tien op zijn bureau. Wederom werden de betekening en uitvoering van deze nieuwe oproep opgedragen aan rijksveldwachter Hoving, die Aaltje Wobbes nu persoonlijk diende te begeleiden naar Groningen.¹²¹ Niet lang na dit besluit sloeg de twijfel toe. Als immers het gezag van drie dienders en een in naam van de Koningin uitgereikte oproep niet serieus werden genomen, hoeveel gezag zou één rijksveldwachter met een bevel tot meebrengen dan hebben?

In overleg met substituut-officier van justitie Jacobus Nicolaas Meindersma werd twee dagen later besloten Hermannus Hoving te laten vergezellen door rijksveldwachter Jan Werkman en de gemeenteveldwachters Mient van der Molen en Aldert Meijer. Het

voltallige politiekorps van de gemeente Grootegast werd ingezet om ervoor te zorgen dat Aaltje Wobbles de eenzijdig gemaakte afspraak zou nakomen. Als extra dwangmiddel verleende Meindersma de veldwachters de bevoegdheid in te breken in IJje Wijkstra's woning. Het uitzenden van vier gezagsdragers met vergaande bevoegdheden was een buitenproportioneel vervolg op hun eerdere mislukking een burger tot gehoorzaamheid te dwingen. Voor de opdrachtgevers Kloppenborg en Meindersma verdween het oorspronkelijke doel, het horen van een moeder over het verlaten van haar kinderen, naar de achtergrond. Hun gezag en prestige waren nu in het geding.

De volgende dag kregen de veldwachters de opdracht voor de morgen daarop. Afspraken werden gemaakt over tijd en route. In tegenstelling tot het latere hardnekkige gerucht zijn er geen aanwijzingen dat de veldwachters verontrust waren over de klus. Het is aannemelijker dat zij een gevoel van overdaad hadden. Het ophalen van één vrouw, zij het een brutale, weigerachtige vrouw, was niet bepaald iets waarvoor ze allen nodig waren. Over de geruchten, die zij in de afgelopen twee weken zo links en rechts van verontruste en sensatiebeluste inwoners opvingen over IJje Wijkstra's vermeende bedreigingen aan hun adres, lagen zij ook niet wakker.¹²² Een verontruste, gezagsgetrouwe buurtbewoner, tegen wie Wijkstra verbaal tekeergegaan was wegens diens geroddel over hem, kreeg van de veldwachters op zijn waarschuwing lachend ten antwoord: "Heb je ooit daden van Lutje IJje gezien?"¹²³ Deze ogenschijnlijke geringschatting door het plaatselijke gezag werd vanzelfsprekend aan Lutje IJje overgebriefd. Zo hadden de mensen hem ook verteld dat gemeenteveldwachter Meijer 'had laten uitstrooien' dat ze Aaltje wel bij hem weg zouden krijgen. Zoals zijn neef Hendrik later verzuchtte op het kantoor van advocaat Levie: 'Alles wat de mensen vertelden, wou hij wel geloovent.'¹²⁴ Ook Wijkstra's prestige kwam in het geding.

Die donderdagavond waarop rijksveldwachter Hoving thuis de dagvaarding alvast invulde als was de klus geklaard, waren IJje en

Aaltje op visite bij Jan Hut en de Postema's. Het was een gezellige avond waarop gemusiceerd werd onder het genot van koffie en sigaren. Over hun relatie of recente ontwikkelingen werd uiteindelijk eens niet gesproken. Rond middernacht liepen Aaltje en IJje weer huiswaarts in de ijzige kou. Na thuiskomst werd de kachel aangezet en bleven ze nog wat zitten. IJje wilde nog wat lezen en pakte een boekje over de verhouding van christendom en boeddhisme uit de kast. Rond halfvijf gingen ze naar bed. Enkele uren later werd er op de deur geklopt. Het bleek niet te gaan om een potentiële koper voor Wobbles' fonograaf.

In alle vroegte waren de veldwachters vertrokken naar Doezum. Nadat ze Aaltje Wobbles zouden hebben opgehaald, zouden ze met de autobus van Kornhorn naar Groningen gaan of met de Drachtster tram vanuit Marum.¹²⁵ Goedgemutst had Werkman die ochtend tegen zijn vrouw gezegd, dat hij pas in de namiddag thuis zou zijn, omdat hij die middag ook nog naar Lutjegast moest voor dienstzaken.¹²⁶ In de vrieskou ontmoetten de vier veldwachters elkaar en fietsten ze gezamenlijk naar de Leidijk, om tegen de klok van zevenen hun fietsen te stallen op het erf van landbouwer Frankes, die, nadat hij de reden van hun komst vernam, tegen Van der Molen zei: "Doar ken je wel 'n kwaoje aan kriegen." Van der Molen, die dergelijke verhaaltjes inmiddels wel gewend was, antwoordde lachend: "Wij zijn ook geen kwajongens."¹²⁷ Vanaf de Leidijk, de vroegere Lijkweg, liepen de vier over het zandpad dat niet ver naast IJje Wijkstra's woning uitkwam op de Polmalaan. Bij de woning aangekomen klopten ze op de voordeur. Ze waren al opgemerkt, want ze hoorden vrij snel daarop een stem vragen "wie is daar?" waarop een van hun antwoordde: "de Politie, we moeten Aaltje mee hebben."¹²⁸